

Københavns Universitet

"Vær frie - det er en ordre!" Verden vs. Charlie Hebdo

Boisen, Jørn

Published in:
Fransk nyt

Publication date:
2015

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):
Boisen, J. (2015). "Vær frie - det er en ordre!" Verden vs. Charlie Hebdo. Fransk nyt, (268), 32-39.

“VÆR FRIE - DET ER EN ORDRE”

Verden vs Charlie Hebdo

Udgivet i Fransk Nyt, nr. 268, april 2015, pp. 32-9.

Den moderne middelalder

I oktober 1999, nogle måneder inden årtusindskiftet, sagde Jacques Le Goff i et interview med tidsskriftet *L'histoire*, at man burde holde op med at sammenligne vores epoke med middelalderen, når man ville kritisere den; ifølge den store middelalderspecialist var den religiøse praksis i vore dage langt mere fanatisk, end den var middelalderen.

Man kan sige, at det nye årtusind har bestræbt sig på, at give ham ret. Det blev bekræftet endnu en gang, da et par småforbrydere, *born again* som religiøse fanatikere, tiltvang sig adgang til ugemagasinet Charlie Hebdo's midlertidige redaktionslokaler og henrettede alle, der var til stede, mens de bagefter til ære for kameraerne og eftertiden råbte, at de “havde hævnnet profeten”, og at “Gud var stor”.

Man vidste godt, at det ville ske, men man havde ikke forestillet sig, at det ville ske på den måde. Det havde længe været klart, at Charlie Hebdo levede livet farligt. Det var faktisk allerede blevet udsat for et brandattentat for i 2011, men dengang havde der kun været materiel skade. Denne gang gik de troende mere metodisk til værks.

Først bør man placere terrorangrebet i sin kontekst. Anslagene mod *Charlie Hebdo* er, ligesom det planlagte angreb på *Jyllands-Posten* og mordforsøgene på Kurt Westergaard og Lars Hedegaard både tilfældige og målrettede. Ofrene i sig selv, som personer, er dybest set ligegyldige; de er derimod ekstremt vigtige som symbolske masker i terrorismens helt eget kabuki-drama. Terroren selv er en særlig form for symbolsk kommunikation, hvor man sender budskaber ved at slå symbolske ofre ihjel så spektakulært som muligt.

Den europæiske offentlighed har længe troet, at *den* var den egentlige modtager af budskabet, at jihadisterne ville fortælle os noget, men denne analyse er utilstrækkelig: Terroren er først og fremmest beregnet på den muslimske offentlighed, der overalt i Maghreb og Mellemøsten må finde sig i at leve under bundkorrupte og autoritære styrer. Budskabet er det samme som d. 11. september: “Se! Vi kan ramme fjenden i hans hjerte. Han er svag, og det samme er hans korrupte vasaller, der leder jer. Rejs jer og omstyrt dem!”

Det er en brandingstrategi, der er lige så inspireret af Quentin Tarantino som af religiøs fanatisme, og målet er at mobilisere de muslimske masser. ISIS kan skære halsen over på alle de stakkels djævløse, som de har taget som gidsler, men det er stadig ikke nær så effektivt som et angreb mod et højprofileret symbolsk mål i en europæisk storby.

Massakren sendte naturligvis og med rette chokbølger over hele verden, for man har følelsen af, at terrorismen har åbnet et nyt kapitel. Man har set først målrettede og siden tilfældige attentater på først politiske fjender og siden mennesker, der i en eller anden kvalitet kunne repræsentere fjenden. Men en målrettet terrorhandling mod tilfældige mennesker, der repræsenterer en værdi, som man ikke kan lide? Jeg er ikke sikker i min sag, men det virker forholdsvis nyt.

“Journal irresponsible”

Man forstår under alle omstændigheder godt, at folk er begyndt at tænke sig grundigt om, før de beskæftiger sig med profeten, der efter alt at dømme er endnu mere nærtagende end Putin.

Men folkene på *Charlie Hebdo* tænkte sig ikke om. Eller rettere: De tænkte sig godt om og gjorde alligevel deres bedste for at pille profeter, guder, paver og politikere ned fra piedestalen ud fra den *old school* anarkistiske devise *ni Dieu ni maître* og ud fra troen på, at humorens syrebad er en lakmusprøve, der får de sande værdier til at stå frem, og som afslører de falske værdier. Intet var dem helligt - især ikke hvis det var helligt.

Den slags slipper man ikke længere ustraffet fra: Hvis du laver sjov med det forkerte, bliver du slået ihjel.

Efter mordet på redaktionen er det så småt gået op for verden, at *Charlie Hebdo* på godt og ondt var de sidste repræsentanter for netop den form for kritik: Trods alle de fine og hyppigt gentagne paroler om at stå fast på ytringsfriheden og ikke give efter for vold, så giver vi selvfølgelig alligevel efter for vold, og selvfølgelig giver vi køb på ytringsfriheden. Det er et spørgsmål om motivation. Vi er ikke villige til at gå lige så langt i forsvaret for ytringsfriheden, som modstanderne i angrebet på den. Det var det, der efterlod *Charlie Hebdo* alene på skansen, meget synlig og ekstrem sårbar.

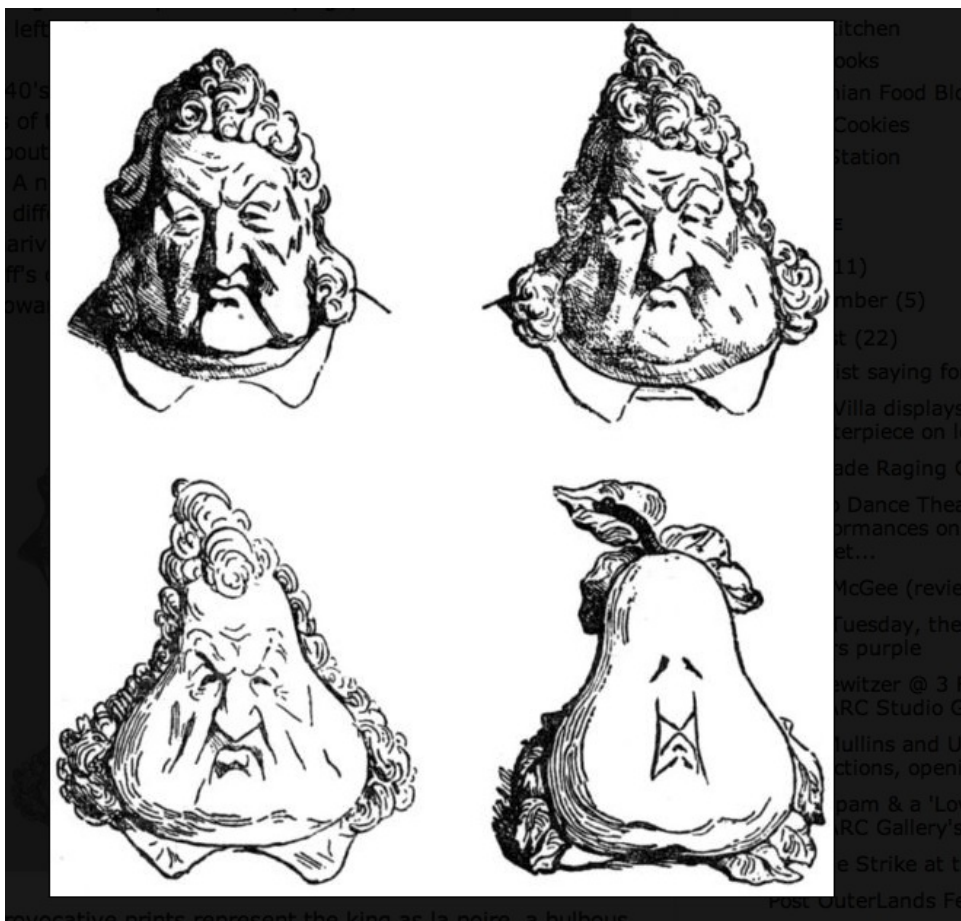
Pedigree

Charlie Hebdo er ikke et satirisk blad, som vi kender det.

Det er ikke den begavede, skarpe, men for det meste også venlige politiske satire, som vi kender den fra det offentlige liv i Danmark fra dagbladenes spalter, fra Bo Bojesens og Roald Als' tegninger i Politiken, fra sommerrevyerne, TV- og radiosatiren. Det er ikke den absurde, eksistentielt orienterede humor, som vi kender den fra Radiserne, Gary Larson og Wulffmorgenthaler. Det er slet ikke den postmoderne, ironiske meta-humor, som man kender den fra *The Onion*,

Rokokoposten og *Le Gorafi* (som jeg i øvrigt kan anbefale varmt: www.legorafi.fr). Stilistisk er *Charlie Hebdo* tættere på pamfletten og persiflagen. Det er engageret satire. Det afgørende er, at der er kant, og det er ikke nødvendigvis særlig elskværdigt og heller ikke altid særlig morsomt.

Ideologisk har Charlie Hebdo en dobbelt oprindelse. Charlie Hebdo var (og fortsætter måske med at være) den sidste repræsentant for det 19. århundredes tradition for pågående og ondskabsfulde politiske karikaturer. Allerede fra starten skrev de franske satiretegnere sig ind i nationens store forfatningskampe mellem republik, monarki og kirke. Daumier var en af genrens første og største repræsentanter. Efter at han uvenligt (men ikke upræcist) havde tegnet kong Louis-Philippe som en pære, blev han slæbt for retten tiltalt for majestætsfornærmelse

Under retssagen forsvarede Daumiers redaktør Charles Philipon sig med, at han virkelig ikke kunne se problemet: Når nu kongens hoved var pæreformet, kunne det umuligt være en angreb på den kongelige værdighed, når man netop gengav det med denne i og for sig udmærkede form.

Skønt den 3. Republik var både patriotisk og konservativ, var den også voldsomt antiklerikal, og dens antiklerikalisme med alt, hvad den indebar af hån, spot og latterliggørelse, levede videre op gennem det 20. århundrede og fortsattes i *Charlie Hebdo*s grænseoverskridende smagløse og gerne skatologiske tegninger af præster, poper, paver, biskopper, imamer og Gud, Jesus og på det seneste

Muhammed i alskens ukurante positioner og situationer.

Ideologisk stammer *Charlie Hebdo* fra en tid, hvor religion blev betragtet som menneskefjendsk, uoplyst og bagstræberisk, og hvor profanering - det at hive tingene ud af templet, så man kunne vurdere dem i satirens skarpe lys - blev betragtet som en form for mentalhygiejne, der kunne gøre mennesket klogere, friere og lykkeligere. Derfor havde *Charlie Hebdo* ikke kvababelser over at træde på religiøse ligtorne. Tværtimod, jo flere jo bedre, for det tjente en højere sag, menneskets autonomi og chancen for et liv før døden.

Den anden oprindelse er, hvad man lidt upræcist kan kalde ånden fra maj 68. Jeg stiftede selv bekendtskab med hele denne for mig ukendte fløj af fransk presse, da jeg en sommer i begyndelsen af firserne med nogle venner logerede en uges tid hos en overvintret fransk flipper i Croix-Rousse-kvarteret i Lyon: *Hara-Kiri (journal bête et méchant)*, *L'Écho des savanes*, *Fluide glacial* og *Charlie Hebdo*. Der var en hel underskov af sære udgivelser og albums med tegnere som Reiser, Wolinsky, Gotlieb og Cabu. Det var ikke helt enkelt at plotte genren ind på mit danske koordinatsystem. På den ene side mindede den absurdistiske, men samtidig samfundsbevidste satire om det amerikanske *Mad Magazine*; den udtalte forkærlighed for marginale, pot-rygende, småpimpende og ikke specielt hårdtarbejdende eksistenser fik én til at tænke på Robert Crumbs univers; den politiske kant havde klare træk til fælles med Troels Trier og Røde Mor, dertil kom en stor dosis klassisk, gallisk hedonisme i arven fra Brassens med en klart forsvar for - og diverse illustrationer af - seksuallivets mange glæder. Trods den overraskende blanding var ikke desto mindre tydeligt, at disse blade havde en helt fast identitet og et fast ståsted i udkanten af det franske samfund.

*Charlie Hebdo*s direkte stamfader var *Hara-Kiri* (der efter en læser havde skrevet, at de ikke blot var dumme, men også ondskabsfulde, konsekvent kaldte sig *Hara-Kiri - Journal bête et méchant*). Som forgængerne i det 19. århundrede bevægede *Hara-Kiri* sig meget bevidst på kanten af det, som myndighederne ville finde sig i, og i 1970 lykkedes det endelig bladet at blive forbudt med en i grunden ganske sober forside med de få ord: "Bal tragique à Colombey: 1 mort."

Forsiden var en reference dels til De Gaulles nylige død, dels til en diskoteksbrand kort forinden, hvor 146 gæster var døde. Hensigten var at udstille det overdrevne i den langvarige landesorg, der havde sænket sig over Frankrig efter generalens død ved at sætte den i forhold til de mange brandofre, der var blevet glemt ugen efter deres tragiske død.

Så var målet fuldt for indenrigsministeren, der lukkede *Hara-Kiri* på stedet. Bladet måtte skifte navn, men beholdt dog redaktionen og især den redaktionelle linje: *Charlie Hebdo* var født. Navnet var først en ironisk kommentar til den person, som var skyld i bladets fødsel, nemlig afdøde Charles de Gaulle, men redaktionen syntes også, at der var noget uhøjtideligt og sympatisk over navnet Charlie (cf. Charlie Brown, Charlie Chaplin), og derfor blev det hængende.

Grænser for ytringsfrihed.

Charlie Hebdo blev kendt i Danmark efter Muhammedkrisen i 2005. Det var et af de blade, det tydeligst og mest konsekvent støttede Jyllands-Posten. Ikke blot blev Jyllands-Postens Muhammedtegninger genoptrykt, men nye kom til. Det var tydeligt, at den daværende chefredaktør Philippe Val var opsat på at engagere bladet i en afgørende ideologisk kamp for ytringsfriheden og retten til religionskritik.

Ytringsfrihedens grænser i Danmark såvel som i Frankrig er defineret af lovgivningen. Man kan sige det meste, men der er enkelte undtagelser (injurier, racisme, opfordringer til vold osv.), men det korte af det lange er, at det er juraen, der bestemmer.

I USA er ytringsfriheden uindskrænket, og man kan i princippet sige, hvad man vil. Det gør man imidlertid ikke, for den uindskrænkede ytringsfrihed afbalanceres af en meget omfattende social kontrol. Du vil ikke blive slæbt for domstolene, hvis du siger noget forkert, men du vil blive fyret fra dit arbejde og miste alle dine venner. Der er i USA et helt særligt hensyn til religion og tro, der gør, at de mest uskyldige bemærkninger kan opfattes som provokerende og medføre uoverskuelige konsekvenser. Som altid har man den amerikanske dobbelthed: Du har uindskrænket trosfrihed, men hvis du som politiker siger, at du ikke tror på Gud, mister du enhver chance for nogensinde at blive valgt til noget som helst.

Man kan diskutere, hvad der er bedst, men hvis succeskriteriet er, at det gælder om at begrænse ytringer, der kan støde nogen, er det amerikanske system klart mest effektivt. Der er mange tegn på, at grænserne for det socialt tilladte bliver stadig snævrere, og at det politisk (og religiøst) korrekte dominerer stadig mere. Der var således ikke en eneste af de større amerikanske aviser, der viste Jyllands-Postens Muhammedtegninger. Der var heller ikke nogen, der trykte den ellers meget uskyldige forside fra det første *Charlie Hebdo* efter attentatet. Man ved jo aldrig.

Grænserne ændrer sig også i Europa, men i en anden retning. I vore dage ville det være utænkeligt, at et blad ville blive lukket, som *Hara-Kiri* blev det i 1970. Republikkens institutioner og de fleste politikere (med undtagelse af Le Pen, far og datter, der konstant fører sag mod et hav af journalister) har opgivet at lukke munden på deres modstandere. Politikere og staten må finde sig i at blive gjort til grin dagligt, men de ser ud til at klare sig endda. Det er i praksis kun religionerne og de etniske minoriteter, der har et problem med ytringsfriheden. Efter Muhammedkarikaturerne blev Charlie Hebdo slæbt for retten i 2007 og igen i 2012, men vandt begge gange uden det store besvær. De sager, som de religiøse

institutioner prøver er føre, er normalt ikke blasfemisager, men sager om *provocation à la haine ou à la violence*, og med sådan en angrebsvinkel er det ikke noget under, at Charlie Hebdo har haft nemt ved at vinde sine retssager: Det er svært at argumentere juridisk for at en karikatur af Jesus skulle være opfordring til racekrig.

Det har betydet, at religiøse og etniske grupperinger tenderer mod helt at opgive at gå rettens vej og i stedet tage sagen i egen hånd på en måde, der ikke har særlig meget at gøre med den "fred og næstekærlighed", som de alle foeregiver at repræsentere. I de seneste årtier har der været flere og større voldelige angreb mod manifestationer, der opfattes som kritiske: Teaterstykket "Golgota Picnic" (2011) skulle opføres under politibeskyttelse, Brett Baileys antiracistiske udstilling "Exhibit B" (2014) blev fysisk blokeret af... andre antiracister, og så må vi ikke glemme "La manifestation pour tous" dette underlige 6 måneder lange karneval af religiøse og nationale demonstrationer mod homoægteskaber.

Mordet på *Charlie Hebdo*s redaktion kan ses som den midlertidige endestation i denne udvikling.

"Men..."

Det er en af historiens paradokser, at det nationalsindede, højreorienterede og indvandrerskeptiske (så har jeg ikke sagt for meget) Jyllands-Postens mest markante allierede og stærkeste støtter blev en række antiautoritære, anarkister på den yderste venstrefløj. Dette værdifællesskab mellem højre og venstre med ytringsfrihed og religionskritik som skiftespor er som sådan ikke vanvittig svært at forstå, men det blev selvfølgelig behørigt misforstået, først og fremmest til venstre i det politiske spektrum.

Den amerikanske blogger og menneskerettighedsaktivist Scott Long skrev umiddelbart efter angrebet en blogpost, der blev oversat og trykt som kronik i Weekendavisen d. 16. januar (p. 14):

In the same way, *Charlie Hebdo* and its like never treated Muslim immigrants as individuals, but as agents of some larger force. They weren't strivers doing the best they could in an unfriendly country, but shorthand for mass religious ignorance, or tribal terrorist fanaticism, or obscene oil wealth. <http://paper-bird.net>

Og i den samme boldgade skrev Anna Rytter på sin blog på Modkraft:

Charlie Hebdo er stadig et islamofobisk, sexistisk og racistisk talerør, uanset tragedien i onsdags, og det bliver de ved med at være! Charlie Hebdo insisterer på retten til at skrive og tegne alt. Ikke kun det provokerende og kritiske, men også dét, der virkelig tramper på folks følelser. Ikke kun almindelig latterliggørelse, men også forhånende, ydmygende og nedværdigende karikaturer. Og de går ikke kun efter magthaverne, men også efter de undertrykte og minoriteterne. I ytringsfrihedens navn kan man forhåne alt det man vil. Man kan gå til grænsen og også nogle gange over grænsen for racisme, sexismen og anden diskrimination.

<http://modkraft.dk/blog/anna-rytter/hvorfor-skal-man-forsvare-retten-til-h-n-spot-og-latterligg-relse>

Dette var modbølgen oven på den første bølge af forfærdelse og solidaritet. Det var en bølge, der kom fra en del af venstrefløjen, der hævdede, at Charlie Hebdo var "islamofobisk, racistisk og sexistisk".

Man kan til de myrdedes forsvar hævde, at Charlie Hebdos yndlingsofre var Le Pen og Front National, skarpt efterfulgt af korrupte politikere og erhvervsledere og endelig af enhver form for organiseret religion. På disse punkter var de helt traditionelle anarkister og de gjorde fuldstændig økumenisk nar af katolikker, protestanter, ortodokse, jøder og muslimer. Derudover var de det, som man i Danmark kalder, "indvandrervenlige"; de gik ind for fulde rettigheder til alle indvandrere lovlige såvel som ulovlige, de støttede konsekvent palæstinenserne i deres kamp for en stat, og var ekstremt kritiske over for Israels politik.

Det er en sørgelig konstatering af det lavpunkt, som debatten er faldet ned på, når selv begavede og engagerede mennesker ikke kan kende forskel på racisme og religionskritik.

Det sørgeligste er, at Huntingtons tese om civilisationernes kamp yderligere forsimplet gennem George W. Bushs "os eller dem"-retorik kritikløst er blevet overtaget af venstrefløjen. Det faktum, at Charlie Hebdo gjorde grin med islam og andre religioner er nok til at gøre dem til islamofober, racister og sexister. Det er til at dø af grin over, hvis det ikke var så bekymrende.

Dette til stadighed mere skematiske verdenssyn baseret på den absolutte modsætning mellem "vesten" og "islam" deles nu ligeligt af højre- og venstrefløjen, og der er ikke længere plads for dissens. Det gør venstrefløjen blind for, at Charlie Hebdo med sit forsvar for minoriteter, for de undertrykte, for de små og de udstødte var på deres side. Charlie Hebdo var en værdifuld allieret.

På den anden side: Mordene på *Charlie Hebdo*s redaktion fik franskmændene til at huske for en stund, at der findes andre ting i livet end økonomi. I et øjeblik genfandt "la Grande Nation" de store temaer i sin selvfortælling, først og fremmest kampen for frihed. På den måde er den myrdede Charlie Hebdo-redaktion blevet det, som de altid har gjort grin med: martyrer for en ædel sag. Man kunne næsten unde Cabu, Wolinsky, Honoré, Charb og alle de andre, at de fra et sted i evigheden har kunnet se flagene gå på halv i hele Frankrig. De gamle anarkister ville utvivlsomt havde haft et lille ironisk smil ved tanken om, at se deres død blive begrædt af Sarkozy, af Hollande. Og sågar af paven.

Jørn Boisen
Københavns Universitet
jbois@hum.ku.dk